

MAGDALENA BARABAS

Autorytety w życiu współczesnej młodzieży

Authority Figures in the Life of Contemporary Youth

ORCID: 0000-0002-2013-7245, doktor, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Teorii Wychowania, Polska

Streszczenie

Wielość zagrożeń współczesnego świata dla rozwoju dzieci i młodzieży stanowi źródło wielu różnorodnych kryzysów. Szczególnym wyzwaniem w dzisiejszym świecie staje się pogłębiający się zanik autorytetów. Procesowi temu towarzyszy jednocześnie generowanie w życiu publicznym wielu idoli, celebrytów, znawców mających istotny wpływ na kształtowanie się osobowości młodych ludzi. Warto zauważyć, że niestety dość często bezzasadnie aspirują oni do roli autorytetów i interpretatorów rzeczywistości. Artykuł stanowi pewną próbę zwrócenia uwagi na problematykę autorytetów w życiu dzisiejszej młodzieży.

Słowa kluczowe: autorytet, idol, wychowanie

Abstract

The multitude of threats to the development of children and young people in the modern world is a source of many crises. A particular challenge in today's world is the deepening decline of authority figures. At the same time, this process is being accompanied by the generation of many idols and celebrities in public life, who have a significant impact on the formation of the personality of young people. It is worth noting that, unfortunately, quite often they unreasonably aspire to the role of authorities and interpreters of reality. The paper is an attempt to draw attention to the problem of authority figures in the lives of today's youngsters.

Keywords: authority figure, idol, education

Wstęp

Istotę wychowania moralnego stanowią działania mające na celu ukształtowanie jednostki hołdującej wartościom utożsamianym z moralnością, człowieka o tzw. niezachwianym kręgosłupie moralnym (Łobocki, 2007). Możliwe jest to tylko wówczas, kiedy młodym pokoleniom przekazuje się jednocześnie teoretyczną wiedzę aksjologiczną, jak i dostarcza godnych naśladowania wzorów osobowych. Warto pamiętać, że zgodnie z założeniami psychologii rozwojowej

„człowiek posiada naturalne potrzeby oraz skłonności do naśladowania innych. Obserwowanie zatem oraz powtarzanie zachowań określonych przykładów oraz wzorów wpisane jest jakby w mechanizm rozwojowy dziecka, młodzieży, ale również człowieka dorosłego” (Olubiński, 2012, s. 9). Potrzebne są zatem autorytety. Autorytet w procesie wychowania pełni rolę fundamentalną. Proces ten jest bowiem „nierozłącznie związany z wpływem osób znaczących (rodziców) na zachowania i postawy wychowanków (dzieci). Nie ma więc wychowania bez autorytetów. To przecież właśnie one są nośnikami odpowiednich wartości” (Kruk, 2005, s. 59). Zdaniem Krona (1996, s. 14) „autorytet jest odbiciem norm i wartości uznanych przez społeczeństwo. Wychowanie rozumiane jako oddziaływanie dorosłych na młode pokolenie także zawiera w sobie normy i wartości. Autorytet i wychowanie są zatem zjawiskiem równoważnym”. Według Łobockiego (2002, s. 9) „wychowanie pozbawione autorytetów byłoby wyraźnie zubożałe, a na dalszą metę – niemożliwe”. Z uwagi na uniwersalny charakter doprecyzowaniem tego terminu zajmuje się wiele różnych nauk. Termin ten wywodzi się od łacińskich słów *auctoritas*, *auctoritatis* oznaczających m.in. ważność, wzór, wpływ, przykład (Jarmoszko, 2010, s. 16).

Definicja i rodzaje autorytetów

Dokonując rozważań nad pojęciem słowa *autorytet*, należy podkreślić, że istnieje wiele różnych jego definicji. Z uwagi na ciągle przemiany współczesnego świata zauważyć można nieuniknione zamiany w stylu życia społeczeństw oraz w sferze systemów wartości, a więc i autorytetów. Zdaniem Piórkowskiego (2016, s. 11) większość opracowań poświęconych temu zagadnieniu akcentuje podmiotowość i przedmiotowość autorytetu. W ujęciu podmiotowym autorytet postrzegany jest jako stała „części tożsamości osoby lub cechy dystynktywnej danego podmiotu”. Stąd o byciu autorytetem decydują wewnętrzne uwarunkowania człowieka, jak również immanentne własności szeroko ujmowanej instytucji. Można więc wyróżnić autorytet jednostkowy (podmiotowo-osobowy) i podmiotowo-instytucjonalny. W ujęciu przedmiotowym autorytet stanowi swego rodzaju narzędzie do osiągnięcia określonych celów i jest zewnętrznym konstruktem w odniesieniu do autorytetu podmiotowego (Piórkowski, 2016). Jak zauważa Piórkowski (2016, s. 16), „autorytet w ujęciu podmiotowym charakteryzuje raczej wartość autoteliczna – autorytetem się jest samym dla siebie, a zatem jest on wartością samą w sobie. Ujęcie przedmiotowe sugeruje raczej wartość instrumentalną, tu autorytet jest narzędziem do osiągania celów, a w związku z tym, że jest zewnętrzny względem przedmiotu, łatwiej go użyć, nie będąc przy tym posądzanym o wykorzystywanie autorytetu jako narzędzia”. To natomiast rodzi pewne wątpliwości dotyczące tego, czy autorytetem się *jest*, czy się ktoś lub coś nim *staje*.

Z uwagi na różnorodność perspektyw istnieje wiele klasyfikacji dotyczących tego zjawiska. Według Goćkowskiego (1998) można wyróżnić:

- autorytet przewodnika-nauczyciela będący pewną cechą osoby uczącej innych, np. właściwością nauczyciela, trenera, wykładowcy,
- autorytet znawcy dobrych rozwiązań problemów praktycznych charakteryzujący takie jednostki, jak konstruktorzy, inżynierowie,
- autorytet znawcy prawdy łączący się z wartościami i moralnością reprezentowanymi przez m.in. filozofów, teologów, sędziów,
- autorytet twórcy będącego klasykiem albo awangardzistą – właściwy dla osób wyznaczających nowe kierunki rozwoju,
- autorytet zwierzchnika będący rezultatem nie tylko stosunku podległości, ale też wynikający z tego, że inni uznają daną osobę za zwierzchnika z uwagi na jej charyzmę,
- autorytet mędrca, który wynika z doświadczenia danej osoby; właściwy dla osób starszych, choć nie tylko.

W literaturze pedagogicznej wyodrębnia się m.in. autorytet wewnętrzny i zewnętrzny. Pierwszy jest efektem dobrowolnej uległości i chęci podporządkowania się podziwianemu autorytetowi, uznanemu za taki ze względu na jego cechy charakteru oraz prezentowane wartości. Drugi rodzaj autorytetu (zewnętrzny) ma miejsce w sytuacji wywarcia presji i nacisku w celu podporządkowania się innym, a wynika z żądzy władzy i nadmiernych ambicji (Kozak, 2005; Szempruch, 2013). Można także wyróżnić autorytet oparty na doświadczeniu życiowym wychowawcy (jego wiedzy, zdolnościach, mądrości czy wykształceniu), autorytet desygnowany (wiążący się z pozycją społeczną wychowawcy i wynikający z uznania dla jego stanowiska/funkcji), autorytet oparty na umowach nieformalnych i zaufaniu (czyli umowach między wychowawcą a wychowanymi w codziennych interakcjach), autorytet wynikający z władzy posiadanej przez osobę sprawującą zwierzchnictwo nad innymi, autorytet emocjonalny (jako efekt takich uczuć, jak szacunek i miłość bądź też obawa czy lęk wobec wychowawcy) (Płotkowiak, 2014). Można też mówić o autorytecie epistemicznym (wynikającym z rozległej wiedzy w określonej dziedzinie) oraz deontycznym (wynikającym z pełnienia przez jednostkę określonej roli czy funkcji) (Bocheński, 1974). Istnieje także autorytet wyzwalający, właściwy osobom, które inspirują innych ludzi (w procesie wychowania polega na budzeniu przez osobę uznaną za autorytet inicjatywy i samodzielności w innych), oraz autorytet ujarzmiający, wynikający często z wygórowanych ambicji jednostki i chęci posiadania przez nią władzy (oparty jest na bezwzględnym podporządkowaniu się wychowanków) (Kozak, 2005; Paszkiewicz, 2014).

Z punktu widzenia efektywności procesu wychowania niezwykle cenny jest tzw. autorytet moralny (wychowawczy) odnoszący się do norm etycznych (Szempruch, 2013). Uznanie kogoś za autorytet moralny zależy nie tyle od gło-

szonych przez jednostkę norm i wartości moralnych, ale od zgodnego z nimi postępowania (Łobocki, 2002, s. 113). Można także mówić o autorytecie uznanym i odczuwanym. Pierwszy dotyczy ideałów, idei, czegoś, co jest godne szacunku i podziwu, oraz respektu, wartości z którymi jednostka się utożsamia. Autorytet odczuwany wiąże się z celami i stanami uznanych przez jednostkę za atrakcyjne i do których warto dążyć (Wagner, 2005, s. 61).

Zdaniem Jacko (2007, s. 21) ze względu na rolę, jaką pełnią autorytety w racjonalnym działaniu człowieka, można wyróżnić autorytet aksjologiczny, który pomaga określić jednostce cel, do którego dąży, oraz autorytet poznawczy (praktyczny, organizacyjny) określający środki, które w ekonomiczny i skuteczny sposób prowadzą do wyznaczonego celu. Ten sam autor z uwagi na autentyzm wizerunku wymienia też autorytet autentyczny (prawdziwy) i nieautentyczny (pozorny). Pierwszy ma cechy, które w jego wizerunku rozstrzygają o tym, że ma on wpływ na innych, drugi takich cech nie posiada. Jacko (2007, s. 21) podkreśla, że autorytety nieprawdziwe stwarzają wrażenie autorytetów autentycznych, ale nimi nie są. Tworzone są przez dezinformację, zastraszanie czy manipulację.

Coraz częściej w dyskusji na temat współczesnych autorytetów wyróżnia i akcentuje się rolę tzw. autorytetu medialnego. Jak zauważa Hłowicki (2012, s. 143), „media masowe mają pozycję miarodajnego gremium, decydującego o tym, kto powinien być autorytetem, a kto nie powinien nim być. Podobnie jest z autorytetem wartości, instytucji, tradycji. Wszystko można dziś ośmieszyć, podważyć, zniszczyć – bądź właśnie wylansować”. Współczesne media z uwagi na swoją powszechność i egalitaryzm bardzo często kreują pewne osoby do miana autorytetu. Osoba taka, pojawiając się w przestrzeni medialnej, coraz częściej zyskuje coraz większą popularność. Tak oto rodzą się celebryci i idole, którzy niekoniecznie mają zbyt wiele wspólnego z faktycznym autorytetem. Celebryta czy idol może, ale nie musi nim być. Celebrytą jest osoba bardzo często występująca w środkach masowego przekazu i można by rzec, że jest znana z samego faktu, że jest znana. Jak zauważa Guzek (2012, s. 119), celebryta może wzbudzać dwie różne postawy: dla dużej grupy użytkowników mediów budzi zainteresowanie swoją receptą na życie, tj. wie, co mówić, co nosić i gdzie bywać; zdaniem innych odbiorców „celebryci zasługują na pogardę jako inicjatorzy mody na łamanie tradycyjnych wartości, zasad kultury osobistej i utartych norm społecznych”. Bycie celebrytą i jego popularność zależne są od obecności w świadomości fanów. Idol natomiast to ktoś, kogo się uwielbia, szczególnie podziwia, wręcz ubóstwia. To osoba będąca obiektem kultu i pożądania pewnej grupy ludzi. Jak pisze Bauman (2006, s. 199), „w przeciwieństwie do niegdyśiejszych przywódców, idoli tworzy się na miarę (...) nowego popytu. Idole nie wskazują drogi – sami zalecają się jako wzory”. Prawdziwy autorytet natomiast to ktoś, kto z szacunkiem dla podmiotowości osoby wyznacza czy wskazuje jedynie potencjalne kierunki jej rozwoju.

Wyniki badań własnych

Badania, których wyniki przedstawiono poniżej, przeprowadzono w 2018 r. wśród 72 uczniów klas III gimnazjum (dziewczęta 58,3%, chłopcy 41,7%). Celem badań prowadzonych za pomocą ankiety własnej konstrukcji było poznanie opinii badanych na temat źródeł i właściwości autorytetów współczesnej młodzieży, a także potrzeby posiadania przez nią autorytetu.

W świetle badań słowo *autorytet* najczęściej kojarzy się badanym z człowiekiem cieszącym się poważaniem, mającym wpływ na zachowania i myślenie innych ludzi (58,3%). Zdaniem 16,7% respondentów słowo to określa eksperta w jakiejś dziedzinie bądź jest przeznaczone dla człowieka budzącego zaufanie (12,5%).

Zdaniem większości badanych uczniów o tym, czy ktoś zostanie uznany za autorytet, decydują: doświadczenie (79,5%) oraz bardzo duża wiedza (70,8%). Mniej niż połowa badanych uważa, że ma na to wpływ wykształcenie (45,8%), zajmowane stanowisko (20,8%) i popularność (16,7%). W opinii badanych autorytetem dla współczesnej młodzieży mogą być przed wszystkim osoby publiczne, bowiem są popularne i znane (68,7%). Tylko 1/4 badanych jest zdania, że to rodzice mogą być autorytetami. Zdaniem 6,2% respondentów autorytetem może być współcześnie nauczyciel. Wyniki badań wskazują, że dla 75% badanych uczniów posiadanie w życiu wzorców do naśladowania jest ważne. Nie ma to znaczenia zaś dla 16,7% respondentów, a 8,3% badanych nie ma na ten temat zdania. W opinii 79,2% respondentów współczesna młodzież zdecydowanie potrzebuje autorytetów. Odmiennego zdania było 16,7% uczniów, a 4,2% badanych nie ma na ten temat zdania. Na pytanie: *Czy w Twoim życiu jest osoba, która Ci imponuje i chciałbyś ją naśladować?* ponad połowa badanych (58,3%) odpowiedziała, że tak – posiada taką osobę, a 29,2% stanowczo zaprzeczyło. Zdaniem zaś 12,5% badanych są w ich otoczeniu osoby, które im imponują, ale nie warto ich naśladować. Do posiadania autorytetu przyznało się 58,3% uczniów, a 16,7% respondentów deklarowało brak takich osób w swoim otoczeniu. Odpowiedzi „nie wiem” udzieliło 25% badanych. Najczęściej prawdziwymi autorytetami są dla badanej młodzieży osoby z kręgu rodziny (66,7%). Dla 16,7% autorytet pochodzi z kręgu kościoła, nieco mniej 12,5% znajduje swój autorytet w środowisku szkolnym, a 8,3% badanych wskazuje na osoby ze świata mass mediów. Badani zostali również poproszeni o zdefiniowanie terminu *idol*. Tylko 29,2% badanych potrafiło zdefiniować pojęcie *idol*, głównie jako „osoby popularnej i znanej”, „osoby, która osiągnęła sukces w jakiejś dziedzinie”, „kogoś, kto jest wzorem w jakiejś dziedzinie”, „ktoś, kogo lubimy”. W świetle badań ponad połowa badanych (54,2%) nie potrafiła wskazać różnic pomiędzy idolem a autorytetem. Natomiast 45,8% respondentów zauważa różnice pomiędzy tymi pojęciami. Zdaniem tej części ankietowanych idola nie „mu-

simy naśladować”, „idol wiąże się z naszymi zainteresowaniami”, autorytet „jest pojęciem szerszym”, „wiąże się z wartościami”. Wśród posiadanych idoli badana młodzież wymaniała osoby znane, tj. aktorów, muzyków, twórców stron internetowych.

W świetle przeprowadzonych badań można stwierdzić, że współczesna młodzież ma potrzebę posiadania w życiu autorytetów godnych naśladowania. Źródłem autorytetów mogą być obok rodziców osoby publiczne. Niepokój budzi niski odsetek badanych, którzy wskazują nauczyciela jako wzorzec osobowy, a środowisko szkolne jako obszar potencjalnych autorytetów. Wyniki wskazują też na duże trudności badanych w postrzeganiu różnic pomiędzy idolami a autorytetami. Warto byłoby zastanowić się, czy współczesna edukacja nie kładzie zbyt małego nacisku na kwestie dotyczące istoty wychowania i zagadnień związanych z aksjologią.

Literatura

- Bauman, Z. (2006). *Spoleczeństwo w stanie obłączenia*. Warszawa: Sic!
- Bocheński, J. (1974). *Was ist Autorität? Einführung in die Logik der Autorität*. Freiburg: Verlag Herder.
- Goćkowski, J. (1998). Autorytet. W: Z. Bokszański, A. Kojder, (red.) *Encyklopedia socjologii*. T. 1. A–J (s. 48–50). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Guzek, D. (2012). Celebryci i ich medialna moralność. *Studia Socialia Cracoviensia* 4, 2(7), 117–127.
- Howiecki, M. (2012). *Krzywe zwierciadło. O manipulacji w mediach*. Lublin: Wyd. Archidiecezji Lubelskiej Gaudium.
- Jacko, J.F. (2007). Typy i funkcje autorytetu w czasach nieufności. W: G.P. Maj (red.), *Komunikacja marketingowa w czasach nieufności* (s. 19–31). Radom: Wyd. WSH w Radomiu.
- Jarmoszko, S. (2010). *Autorytet kontrowersje i aksjomaty*. Warszawa: Wyd. AH im. Aleksandra Gieysztor.
- Kozak, E. (2005). Autorytet w pracy nauczyciela. *Remedium*, 7–8, 149–150.
- Kron, F. (1996). Autorytet i wychowanie. *Edukacja i Dialog*, 7, 14–18.
- Kruk, R. (2005). Autorytet wyzwalający – najlepszy. *Edukacja i Dialog*, 10, 56–59.
- Łobocki, M. (2002). *Wychowanie moralne w zarysie*. Kraków: Impuls.
- Paszkiwicz, A. (2014). *Skuteczna praca wychowawcza nauczyciela z uczniami*. Warszawa: Difin.
- Piórkowski, P.D. (2016). *Autorytety. Idole, pozory, eksperci i celebryci*. Stare Miasto: Witonet
- Płotkowiak, M. (2014). „Autorytet” jako pojęcie kanoniczne. W: J. Zimny (red.), *Autorytet. Wczoraj – dziś – jutro* (s. 28–29). Stalowa Wola: Wyd. KUL.
- Szempruch, J. (2013). *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*. Kraków: Impuls.
- Wagner, I. (2005). *Stalość czy zmienność autorytetów: pedagogiczno-społeczne studium funkcjonowania i degradacji autorytetu w zmieniającym się społeczeństwie*. Kraków: Impuls.